

Кульчицька Оксана Вікторівна,

доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ кандидат юридичних наук, м. Київ, пл. Солом'янська, 1, e-mail: o.kulchitskaya@ukr.net, тел.: +380667560807 <https://orcid.org/0000-0001-9491-445X>

Шкляр Іванна Володимирівна,

аспірант кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, пл. Солом'янська, 1, e-mail: shkliar05@gmail.com тел.: +380976048189 <https://orcid.org/0000-0001-6451-3727>

ПРАВО ЛЮДИНИ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ, ЙОГО СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Анотація. У статті досліджується сутність та значення таких складових як право на медичну допомогу, трансплантологія, трансплантація, медична допомога із застосуванням трансплантації та право на медичну допомогу із застосуванням трансплантації. Дослідження присвячене юридичним аспектам, що стосуються надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації, як однієї з найбільш новітньої галузі медицини. Охорона життя та здоров'я людини набуває в умовах сьогодення першочергове значення. Життя є основоположним благом й однією з найвищих соціальних цінностей людини. Без дотримання цього права всі інші права не мають цінності і значення. З урахуванням того, що медичні послуги відіграють надважливу роль у житті людини та людства в цілому необхідно зазначити, що трансплантація органів – це можливість врятувати життя людини, а у багатьох країнах світу стала стандартом лікування багатьох хвороб. Соціальне значення медичної допомоги із застосуванням трансплантації визначається функцією порятунку життя, реалізація якої потребує належного правового регулювання.

У статті уточнено поняття та зміст конституційного права на медичну допомогу в Україні, запропоновано авторське визначення права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації. Здійснено правовий аналіз цих понять та виявлено взаємозв'язок цих категорій з правової точки зору.

Нормативна база дослідження представлена національним та зарубіжним законодавством, що стосується надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людині та міжнародними правовими документами.

Матеріал викладений в статті, дасть змогу читачам більш глибоко дослідити питання, що висвітлені в темі.

Ключові слова: трансплантація, медична допомога із застосуванням трансплантації, право на медичну допомогу, трансплантологія, анатомічні матеріали людини.

Kulchytska Oksana Viktorivna,

Associate Professor of the Department of Constitutional Law and Human Rights of the National Academy of Internal Affairs Candidate of Law, Kyiv, Sq. Solomyanska, 1, e-mail: o.kulchitskaya@ukr.net, tel.: +380667560807 <https://orcid.org/0000-0001-9491-445X>

Shklyar Ivanna Volodymyrivna,

Postgraduate Student of the Department of Constitutional Law and Human Rights of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Sq. Solomyanska, 1, e-mail: shkliar05@gmail.com tel.: +380976048189 <https://orcid.org/0000-0001-6451-3727>

THE HUMAN RIGHT ON MEDICAL CARE USING TRANSPLANTATION, ITS ESSENCE AND SIGNIFICANCE

Abstract. The present article explores the essence and significance of such components as the right to medical care, transplantology, transplantation, medical care with using of transplantation; it analyses the right to medical care with using of transplantation. The study focuses on the legal aspects of providing medical care using transplantation as one of the newest branches of medicine. The protection of human life and health is of paramount importance in today's world. Life is a fundamental good and one of the highest social values of man. Without this right, all other rights have no significance. Given that medical services play a crucial role in human life and humanity in general, it should be noted that organ transplantation is an opportunity to save lives, and in many countries has become the standard of care for many diseases. The social significance of medical care with the use of transplantation is determined by the function of saving lives, the implementation of which requires proper legal regulation.

The article clarifies the concept and content of the constitutional right to medical care in Ukraine, proposes the author's definition of the right to medical care with the use of transplantation. The legal analysis of these concepts is carried out and the interrelation of these categories from the legal point of view is revealed.

The regulatory framework of the study is represented by national and foreign legislation relating to the provision of medical care using transplantation of anatomical materials to humans and international legal acts.

The material presented in the article will allow readers to explore more deeply the issues covered in the topic.

Key words: transplantation, medical care with using transplantation, transplantology, human anatomical materials.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Право людини на медичну допомогу займає особливе місце в системі особистих немайнових прав. Це невід’ємне та природне право кожної людини знайшло своє відображення у Ч.1 ст.49 Конституції України, яка передбачає, що кожен має право на охорону здоров’я, медичну допомогу та медичне страхування [1]. Прогресуючі зміни у медицині, що неминуче спричинили зміни в суспільному житті вимагають вдосконалення окремих галузей суспільних відносин, що забезпечить гарантування конституційного права людини на медичну допомогу. Першим кроком у цьому напрямку стало прийняття законодавцем 17 травня 2018 року Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»[2]. Трансплантація є надважливим методом лікування, який застосовується тоді, коли інші методи неефективні. Трансплантація анатомічних матеріалів в Україні викликає велику стурбованість із приводу браку донорських органів, і як наслідок до зростання потреби в трансплантації як методу лікування людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Науковою розробкою правових проблем трансплантології, стану її розвитку в Україні займалися як зарубіжні так і вітчизняні дослідники. Питання, пов’язані з конституційним правом на медичну допомогу та його юридичним значенням, у своїх працях розглядали А.Ф. Антоненко, С.В.Агієвець, Е.В.Борвінко, С.Б.Булеца, В.Д.Волков, В.О.Галай, В.Г.Гінзбург, З.С.Гладун, З.А.Дікінова, Л.М. Дешко, О.А.Єникєєв, В.П.Заблоцький, З.В.Ка-

менєв, І.А.Колоцей, Ю.М.Комаров, Л.В.Крячкова, В.М.Лехан, А.Б.Литовка, Є.С.Лутошлива, Г.А.Миронова, О.О.Прасов, В.Ю.Стеценко, С.Г.Стеценко, І.В. Тимофеев, М.К.Хобзей та інші. Віддаючи належне досягнутому у дослідженні проблем права на медичну допомогу необхідно зазначити що ці наукові здобутки належать здебільшого фахівцям в різних галузях права, але не в конституційному праві.

Рівень наукового дослідження права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людині є недостатніми та викликає на практиці низку питань як у медичних працівників, так і у правників. Окремі кримінально-правові дослідження були викладені у дисертаційних працях С.І. Авербаха, А.С. Глушкова, І.І. Горелика, В.Ф., Красикова, Г.Н. Красновського, В.К. Грищука, С.В. Гринчака, О.В. Сапронова, Г.В.Чеботарьової, А.В. Мусієнко, М.Д. Шаргородського проте вони є вузькоспеціалізованими. Необхідно зауважити, що закордонні вчені юристи, а саме А.П. Громов, М.І. Ковальов, Д.П.Коб’яков, В.П.Сальніков, В.А. Саганович, С.Г.Стеценко, С.С. Тихонов, більш детально розкривають у своїх працях як історичні так і теоретико-правові аспекти. Значну увагу приділено вивченню трансплантації анатомічних матеріалів людині з боку цивільного права: Н.А. Маргацької, З.В. Каменєва, Р.О. Стефанчук, Г.В. Анікіна, С.Б. Булеца, І.Р. Пташник, Т.В. Лісничка, М.С. Брюховецька, О.О.Прасова, Є.Н. Степанова.

Важливим для дослідження конституційного права на медичну допомогу із засосуванням трансплантації є наукова робота В.С. Віткової «Консти-

туційне право на медичну допомогу та його юридичне забезпечення в Україні». У дисертації досліджено особливості поняття та змісту конституційного права на медичну допомогу.

Проблематика становлення та розвитку правового регулювання діяльності, пов'язаної із наданням медичних послуг їх застосуванням трансплантації привертає особливу увагу науковців в останні десятиріччя.

Наведений вище перелік авторів, що здійснювали наукові розробки в сфері застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині свідчить про те, що комплексні наукові розробки, присвячені конституційному праву людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації в Україні, відсутні.

Мета статті (постановка завдання). Основними завданнями автора є: розкриття змісту поняття права на медичну допомогу, права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації, його сутність та значення, характеристика поняття трансплантології та трансплантації.

Виклад основного матеріалу. Для покращення соціального та економічного становища будь-якої держави необхідною умовою є здорова нація. На стан здоров'я населення впливає багато чинників, одним із яких є забезпечення належного рівня охорони здоров'я людей як результат запровадження нових технологій для удосконалення та розвитку медичної допомоги. Державою повинні забезпечуватися належні умови для якісного та ефективного медичного обслуговування людей. За останнє століття людство досягло значних успіхів у розвитку медицини, а також набуло

можливості покращити надання медичної допомоги. Сучасна медична наука в розвинутих країнах світу набирає колосальних обертів у розвитку, а все тому, що у суспільстві особливо гостро стоїть питання охорони здоров'я. Одним із методів лікування на сьогоднішній день є надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людині. Незважаючи на те, що даний метод дає можливість врятувати життя людини, і дуже часто є єдиним способом зберегти людині життя, законодавець тривалий час ігнорував сферу трансплантації, що зумовило таку ситуацію в Україні, коли понад 90 тисяч українців потребують операції з трансплантації того чи іншого органу, і більшість з них, якщо не отримують його, приречена[3]. Але в той же час, така галузь медицини як трансплантологія найбільш прогресивно розвивається. Еволюція розвитку надання медичних послуг із застосуванням трансплантації пройшла довгий шлях до визнання та безперечного використання у всьому світі. Незважаючи на те, що трансплантація давно вийшла зі стадії медичного експерименту і стала традиційною в медичній практиці, ряд правових проблем в цій області досі не врегульований.

Правові поняття трансплантації анатомічних матеріалів базуються на медико-біологічних визначеннях досліджуваних явищах, що вивчаються в трансплантології. Трансплантологія – це галузь медичної науки, яка вивчає все що пов'язано з пересадкою органів, тканин чи інших штучних замінників. У трансплантології базовим методом лікування є трансплантація. Трансплантація – метод, що полягає

в пересадці реципієнту органу або тканини, взятих у донора, а також клонуваних тканин, штучних імплантів, найчастіше методом хірургічного втручання[4]. Трансплантація анатомічних матеріалів – це порятунком і надія людства двадцять першого століття. Сьогодні у різних країнах світу трансплантація стала стандартом лікування багатьох хвороб. Соціальне значення трансплантації визначається функцією порятунку життя, реалізація якої потребує належного правового регулювання.

Для того щоб зрозуміти сутність та значення права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації, потрібно для початку визначити що ж означає право на медичну допомогу. Конституція України у ст.49 гарантує право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Право людини на медичну допомогу закріплено також і в ст.284 Цивільного кодексу України, де передбачено право на кваліфіковану медико-санітарну допомогу як складову права на охорону здоров'я.[5] Звичайно, що досліджуване право знайшло своє відображення і у міжнародно-правових актах. Зокрема, у ст.12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права зазначається право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я[6]. Розділ 5 «Лікування та організація медичної допомоги» Декларації про політику в царині дотримання прав пацієнта в Європі закріплює право людини на отримання медичної допомоги відповідно до стану її здоров'я, включаючи профілактику і лікувальну допомогу[7]. Конвенція ООН про права дитини у ст.24

закріплює право на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я і засобами лікування хвороб та відновлення здоров'я. Для максимально повного забезпечення реалізації цього права одним із заходів передбачено забезпечення надання необхідної медичної допомоги і охорони здоров'я всіх дітей з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги[8]. У ст.13 Європейської соціальної хартії визначено право на соціальну і медичну допомогу[9].

Ст.1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги» закріплює положення з визначенням медичної допомоги, відповідно до якого це вид діяльності, який включає комплекс заходів, спрямованих на оздоровлення та лікування пацієнтів у стані, що на момент її надання загрожує життю, здоров'ю і працездатності та здійснюється професійно підготовленими працівниками, які мають на це право відповідно до законодавства[10].

Отже, на нашу думку право на медичну допомогу – це гарантоване Конституцією право людини на лікарську допомогу, що включає сукупність діагностичних і лікувальних заходів спрямованих на діагностику, лікування та нормалізацію життєдіяльності людини, а також покращення чи відновлення її здоров'я.

Враховуючи вищевикладене легше зрозуміти сутність поняття права на медичну допомогу в аспекті застосування трансплантації. Право на трансплантацію буде відноситись до дій, що забезпечують право на медичну

допомогу, у зв'язку з тим, що як спосіб лікування, трансплантація застосовується виключно у випадках, коли інші способи були неефективними.

Трансплантація в перекладі з латинської мови означає пересаджувати. В медичній науці будь-яке переміщення, що досягається хірургічним шляхом, носить назву трансплантації.

Вперше спробу дати юридичне визначення трансплантації спробувала Н.А. Маргацька, яка розглядала трансплантацію як особливий вид медичної послуги, що передбачала проведення операції з пересадки органів та тканин, що здійснювалася медичним закладом під чітким контролем держави за згодою реципієнта або його законного представника та настання правових наслідків для всіх його учасників[16]. Таке визначення характеризує трансплантацію з точки зору цивільного права як медичну послугу, що надається медичними установами реципієнту.

За визначенням Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, трансплантація – це перенесення живої чи мертвої тканини чи органу між особами одного чи різних видів [11]. Відповідно до ст.1 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17 травня 2018 року, трансплантація – спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці анатомічного матеріалу людини від донора реципієнту і спрямований на відновлення здоров'я людини[2].

В юридичній літературі трансплантація органів та тканин людини визначається як вискоефективний вид оперативного втручання, направлений на пересадку трансплантата від донора до реципієнта[12].

Як вважає Г.В. Чеботарьова з правової точки зору поняття трансплантація – це спосіб реалізації конституційного права громадян України на охорону життя та здоров'я, що являє собою особливий вид медичної діяльності, що регулюється законодавством під суворим контролем держави, тягне за собою правові наслідки для усіх учасників та полягає в пересадці органу чи тканини реципієнту, взятих у людини або тварини[13].

Спробу надати визначення поняття трансплантації зробила Пташник І.Р. Автор визначив її як особливий вид медичної послуги, що сприяє реалізації конституційного права громадян на охорону життя та здоров'я та полягає в проведенні хірургічної операції по пересадці органів та тканин та здійснюється медичним закладом за згодою реципієнта[14].

Особливий характер правової регламентації трансплантації зумовлює той факт, що операція стосується одночасно двох людей: донора і реципієнта, що відрізняє даний метод лікування від інших, та звична схема лікувального процесу «лікар-пацієнт» в галузі трансплантології представляється як «донор-лікар-пацієнт». Це обумовлює існування точки зору про те, що трансплантологія найбільш наближена до юридичної науки серед усіх медичних дисциплін, тому, відповідно, найбільше потребує чіткої юридичної регламентації[15].

Таким чином, трансплантація представляє собою комплекс дій, включаючи медичну операцію в результаті якої хворий орган людини замінюється здоровим, взятим з того ж самого або іншого організму.

Резюмуючи вищенаведене, право на медичну допомогу – це закріплена у законодавстві та гарантована державою можливість кожної людини скористатися даним методом лікування, за наявності медичних показань для збереження людського життя, а також відновлення здоров'я.

Підводячи підсумки, хочемо запропонувати авторське визначення медичної допомоги із застосуванням трансплантації – це безальтернативний, спеціальний метод лікування, що використовується виключно за наявності медичних показань для порятунку життя і відновлення здоров'я людини, шляхом пересадки анатомічного матеріалу людини від донора реципієнту, за умови неможливості застосувати інші методи медичної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» від 17 травня 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19>

3. Понад 90 тисяч українців потребують операції з трансплантації. // Експрес. – 24.05.2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://expres.online/archive/digest/2017/05/24/244126-ponad-90-tysyach-ukrayinciv-potrebuyut-operaciyi-transplantaciyi-cogo>.

4. Кіт О.М. та інш. Хірургія. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. – 644с./С.607-610.

5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

6. Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи/Упоряд. Ю.К.Качуренко. – 2-е вид. – К.Юрінформ,1992.

7. Права людини у системі взаємовідносин «лікар-пацієнт» у відкритому суспільстві. Серія «Бібліотека сімейного лікаря». К. Медицина України. – 2000. – Випуск 1.

8. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

9. Европейская социальная хартия// Международные акты о правах человека: Сборник документов. – М.,1998.

10. Про затвердження Програми надання громадянам гарантованої державою безоплатно медичної допомоги. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2002// Офіційний вісник України. – 2002. – №28. – ст.73.

11. Большая медицинская энциклопедия: в 11т./ Гл. ред. М.Ковалев. – М.: Советская энциклопедия, 1979. – С.320.

12. Сальников В.П. Общие принципы правового регулирования трансплантации органов и тканей человека/ В.П. Сальников, С.Г.Стеценко.//Юрист. – М. – 2000. – №6. – С.38.

13. Г.В. Чеботарьова Уголовно-правовые проблемы трансплантации органов и тканей человека и донорства крови в Украине/К.:КНЭУ. – 2006. – с.13

14. Пташник І.Р. Цивільно-правове регулювання трансплантації в Україні: дис. канд.юрид.наук: 12.00.03. Київ,2016. – С.41

15. Юридичні аспекти правовідносин у сфері трансплантології органів та тканин людини / Ю.Коренга //Історико-правовий часопис. – 2015. – №2. – С.97-101.

16. Маргацкая Н.А. Гражданско-правовые проблемы донорства и трансплантации: Дис.канд.юрид.наук: 12.00.06. – М.,1984. – С.20.

REFERENCES:

---

1. Konstytutsia Ukrainy (1996) [«The Constitution of Ukraine, adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine June 28, 1996»], (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro zastosuvannia transplantatsii anatomicznykh materialiv ludyni» (2018) [The Law of Ukraine « On the application of transplantation of anatomical materials to a person »]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> [in Ukrainian].
3. Sait suspilno-politychnoi hazety «Ekspres» [Site of socio-political newspaper «Express»]. <https://expres.online>. Retrieved from <https://expres.online/archive/digest/2017/05/24/244126-ponad-90-tysyach-ukrayinciv-potrebuyut-operaciyi-transplantaciyi-cogo>. [in Ukrainian].
4. Kit, O.M.(2004). Khirurgia [Surgery]. Ternopil: Ukrmedknyha [in Ukrainian].
5. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code Ukraine]. (2003, January 16). (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Kachurenko Yu.K. (1992) Prava ludyny: Mizhnarodni dohovory Ukrainy, deklaratsii, dokumenty [Human rights: International treaties of Ukraine, declarations, documents] (2th ed.). Kyiv: Yurinform [in Ukrainian].
7. Prava liudyny u systemi vzaiemovidnosyn "likar-patsient" u vidkrytomu suspilstvi. Seria " Biblioteka simeinoho likaria" [Human rights in the system of «doctor-patient» relationship in an open society. Family doctor library series] (1th ed.). (2000). Kyiv, Medytsyna Ukrainy [in Ukrainian].
8. The Convention on the Rights of the Child (1989, November 20) (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
9. Yevropeiskaia sotsyalnaia Khartia [European Social Charter]. (1998).Moscow: Mezhdunarodnye akty o pravakh cheloveka: Sbornik dokumentov [in Russian].
10. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.07.2002 Pro zatverdzhennia Prohramy nadannia hromadianam harantovanoi derzhavou bezoplatno medychnoi dopomohy [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine About the statement of the Program of rendering to citizens of the state-guaranteed medical care free of charge from July 11 2002]. (2002). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, 28, p.73 [in Ukrainian].
11. Kovalev,M. (Vols.11) (1979). *Bolshaia medetsynskaia entsyklopedia [Large medical encyclopedia]*. Moscow: Sovetskaia entsyklopedia [in Russian].
12. Salnikov, V.P., & Stetsenko,S.H. (2000). *Obshchie printsypy pravovoho rehulirovania transplantatsiyi orhanov i tkanei cheloveka [General principals of legal regulation of transplantation of human organs and tissues]*. Moscow: Yurist [in Russian].
13. Chebotareva, H. V. (2006). *Uholovno-pravovye problem transplantatsiyi orhanov i tkanei cheloveka i donarstva krovi v Ukraine [Criminal legal problems of transplantation of human organs and tissues and blood donation in Ukraine]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
14. Ptashnyk, I.R. (2016). Tsyvilno-pravove rehuliuвання transplantatsii v Ukraini [Civil law regulation of transplantation in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
15. Korenha, Yu. (2015). Yurydychni aspekty pravovidnosyn u sferi transglantolohii orhaniv ta tkanyn liudyny [Legal aspects of legal relations in the field of transplantation of human organs and tissues]. *Istoryko-pravovyi chasopys – Historical and legal journal*, 2, 97-101[in Ukrainian].
16. Marhatskaia, N.A. (1984). Hrazhdansko-praovye problemy donorstva i transplantatsii [Civil issues of donation and transplantation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].